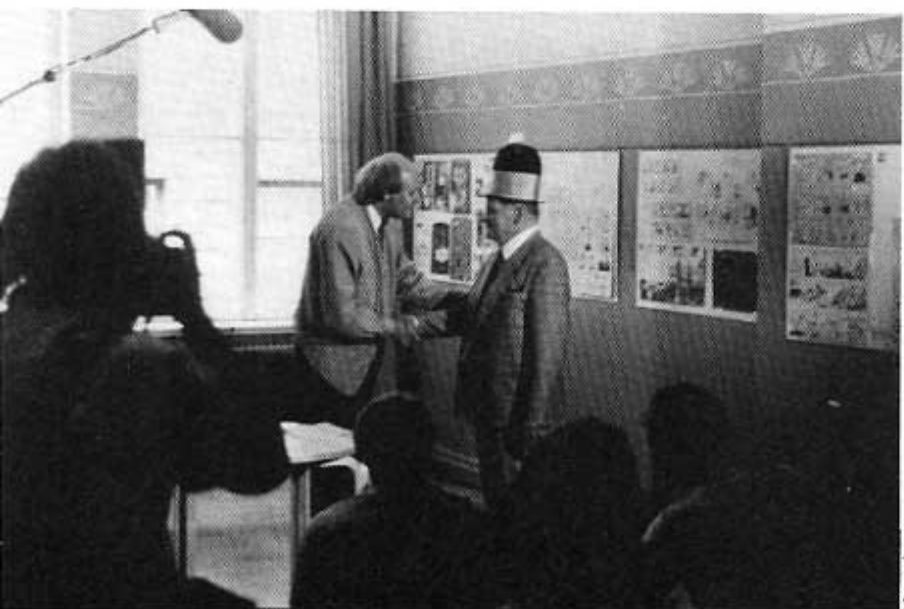

Suomen sarjakuvaseuran puheenjohtaja Jukka Rissanen esittelee Usko Laukkasen lehdistölle.

Hatutus ...

... ja onnittelut.

Se hattu tiesi paikkansa

Tämänvuotinen Suomen sarjakuvaseuran tunnustuspalkinto Puupää-hattu laskettiin **Usko Laukkasen** päähän 7.7. Helsingissä.

Perusteluissaan seura halusi muistaa häntä paitsi ensiluokan sarjakuvataiteilijana myös esimerkällisenä pitkän linjan sarjakuvamiehenä. Sarjakuvan työtäläisyyksien puutteessa Laukkanen on käyttänyt sarjakuvan keinoja lähes koko tuotannossaan, niin mainosgrafiikassa, julisteissa, mainosanimaatioissa, aikakauslehtikuvituksessa, lehtien kansikuvissa, postikorteissa kuin kirjankuvituksissa ja kuvakirjoisakin.

Sarjakuvaseura korosti Usko Laukkasen sarjakuvissa ja kuvitustöissä olevan lämmintä huumoria, sadun henkeä ja elämänmyönteistä leikkillisyyttä.

Usko Laukkanen on sekä tunnettu että tuntematon sarjakuvantekijä. Alan harrastajat tuntevat kyllä hänen työnsä, mutta muille hän on tutumpi kuvittajana kuin sarjakuvantekijänä. Nyt Sarjainfolla on ilo esitellä uusin Puupäähatun kantaja lukijoilleen.

P OIKAVUOSINAAN Usko Laukkanen täytti monet sinikantiset ruutivihot novelleilla, joihin itse laati kuvituksen. Ajan mittaan kirjoittamiseen kyllästyttyään Usko alkoi kertoa novellejaan sarjakuvamuodossa.

14–15-vuotiaan sarjakuvapiirtäjän taidot kehittyivät nopeasti, ja noissa vihoissa seikkailivat myös Laukkanen ensimmäiset julkaistaviksi päässeet sarjakuvahahmot: *Masa ja Pena*.

Puhtia pirsuten Usko pyöräili *Seuran* toimittamiseen tarjotakseen päätoimittajalle "huippuluokan sarjakuvaansa". Intoa ei vienyt edes se, että mainospuheeseensa keskittynyt poika pyöräili suoraan päin kuorma-auton takalavaa. Tomaatinkokoinen kuhmu otsassaan hän sitten esitteli töitään päätoimittajalle.

"Siinä vasta todellinen herrasmies", Usko muistelee nyt: "Ei maininnut sanallakaan kuumusta, vaikka naaman peruslukemilla pitäminen oli varmaan tosi vaikeaa." Päätoimittaja antoi neuvot sarjakuvan viimeistelmiseksi painokuntoon – tussilla ja niin pois päin – ja ennen pitkää Masa ja Pena tosiaan seikkailivat *Seurassa*.

Myöhemmin syntyi Seuraan myös kansikuvia, samoin kuin 50-luvulla *Viikko-Sanomien*. Usko käytteli niissäkin sarjakuvamaisia ideoita.

Partiolippukunnan *Kirkonrotta*-lehti oli erikoinen työ, yhtenä ainoana originaalikappaleena kädestä käteen (ennen kopiokoneitten kukoistuskautia, toim. huom!) kiertämään luotu monivärjulkaisu (1946–47), joka sisälsi myös sarjakuvia, mm. uuden sankarin, *Antonin*.

Kun Partio-lehdessä *Aapo Ainavalmis* -sarjakuvaa piirtänyt *Immo Sysimetsä* lopetti sarjansa piirtämisen, Usko Laukkanen sai Antonille kestävämmän julkaisukanavan. Antonia syntyikin eri otteissa, ja toisinaan sitä on julkaistu myös väritettyinä versioina. Anttoneita ilmestyy vielä nykyäänkin arkistojen kätköistä lehteen putkahtaneina.

Diplomista sarjakuviin

Varsinaisen piirtäjän diplominsa Usko kokee saaneensa, kun hän 1948 voitti kotimaisen karsinnan kansainvälisessä nuorten matkailujulistekilpailussa, jonka loppukilpailustakin tuli vielä kunniainainta. Osallistujamaita oli kuusitoista, ja Suomesta lähetettiin neljän tekijän työt Osloon.

Kahdeksantoistavuotiaalle se oli iso tapaus – joka elävästi palautui mieliin, kun Puupäätilaisuutta varten käytiin läpi unohtunutta materiaalipaljoutta.

Kuten niin monille piirtäjille, Usko Laukkanellekin tehdyt työt ovat historiaa. Vain uudet, tekemättömät jaksavat itseä kiinnostaa, ja niinpä tässäkin tapauksessa *Toimi*-rouvan mieheltään salaa talteen leikkaamista

Kapteeni Kidd

Usko Laukkanen

Pentti Oksanen

lehtileikkeistä ja sarjakuvanäytteistä oli paljon apua historiaan kurkistamisessa.

Partio-lehdessä julkaistiin paljon myös Laukkanen vinjetit ja otsikkopiirroksia. Työ mainostoimistossa opetti loput. Mainostoimistosta *Uuteen Suomeen* siirtynyt **Olavi Routasuo** pyysi nuorelta piirtäjältä perhe-sarjakuvaa, jollaista Usko sitten viisikymmenluvun alussa vuoden verran pyrittiinkin, kunnes homman jatkuvuus oman työn ohella kävi ylivoimaiseksi, tai ainakaan työt eivät tuntuneet oikein organisoituvan.

Viisikymmenluvun alussa (1953) syntyi Laukkanen ehkä tunnetuin sarjakuva, *Masto ja Märssy*, joskaan tuota kahdeksankymmenen stripin mittaista seikkailua ei ole koskaan julkaistu (!). **Joonaksen** pyynnöstä Usko Laukkanen kuitenkin herätti vanhat sankarit henkiin uudessa muodossa, *Sarjikkosen* sivuille sopivina ihka uusissa seikkailuissa (1972).

Kukoistus Sarjiksessa

Sarjikkeseen syntyi myös muita sarjakuvia, *Kukko*, joka oli paperilla elänyt idea-asteella ennenkin, mutta vain odottanut tilaisuuttaan

(senkään kaikkia valmiita jaksoja ei ehtinyt ilmestyä Sarjiksessa ennen lehden lakkauttamista), ja *Kapteeni Kidd*, joka niinkään oli muhinut poikavuosista asti. Vuonna 1969 oli sitten tämä merirosvokapteeni saanut visuaalisen hahmonsaa.

Kapteeni Kidd on Laukkanen sarjakuvahahmoista selvästi kansainvälinen, ja sellaiseksi se oli suunniteltukin: heti tuoreeltaan englanniksi tekstattua materiaalia tarjottiin Bull'sille.

Syndikaatin edellyttämää noin vuoden etukäteisvarastoa ei Usko oman työn ohella pystynyt toimittamaan, vaikka Bull'sin silloinen johtaja **Bjarne Steinsvik** vaivautui vastaamaan taiteilijalle henkilökohtaisesti.

Osa sarjoista ilmestyi suomeksi Sarjiksessa, yksi oli ranskaksi suomalaisen sarjakuvan näyttelyssä Angoulême'ssa, mutta julkaisematonta materiaalia on tästäkin sarjasta.

Lähimpänä mainosgraafikon töitä syntyi Liikenneturvalle sarjakuvamuotoon laadittu *Liikennevarpunen*, joka 1973 seikkaili useissa lehdissä.

Tuntematon tekijänimi

Animaattorina Usko Laukkanen on paljon tuntemattomampi kuin sadat työnsä. Monet muistavat vieläkin Esson tilaamina animoidut *Tiikeri tankkiin* -sarjan mainospätkät, ja ensimmäinen animaatiotyö oli Postipankin kokeellinen opetuselokuva *Onnenrahaa etsimässä* (1959, yhdessä **Heimo Palanderin** kanssa). Siinä piirtäjän käsi seikkaili mukana täydentämässä piirrettyä elokuvaa. Tuottajana oli **Erik Blombergin** Allotria-Filmi.

Mainosgraafiikka on anonyymiä, nimetöntä, mutta kurioositeettina mainittakoon ääripäitä: olutmainoksista Kultapossukerhon kuvatauluihin ja Osuuskassojen Rahamahalippaisiin, jotka muuten levisivät Yhdysvaltoihin asti, Artkon postikortteja (hyväntuulisia peikkoja, tonttuja ja eläimiä vuosien varrelta), ja jopa Olavi Virran levyn- ja nuotinkansia.

Jos on Usko Laukkanen harvalle tuttu sarjakuvataiteilijana, sitä tutumpaa on hänen sarjakuvamainen piirtäjänjälkensä: toistakymmentä vuotta Suomen kouluissa luettiin hänen kuvittamiaan aapisia ja lukukirjoja! (Niin, SIELTÄ!). Kuvitustuotanto on ollut muutenkin merkittävä, varsinkin lastenkirjojen parissa.

Kuvakirjojen taitajaksi

Alkupaukku oli komea: pohjoismaisten Kultaisten kirjojen kustantajien 1955 järjestämässä pohjoismaisessa kuvakirjakilpailussa tuli kunniakas kolmas sija (*Laulumaja* ilmestyi Suomessa 1956). Tanska voitti, ja Tammen kultaisissa kirjoissa ilmestyivät myös ensimmäisen sijan saanut taiteilijanimimerkki *Gingin Riku Rinkeli* ja toiseksi tul-

MASTO & MÄRSSY!

lut Arne Ungermannin Putti, joka ei ollut kala eikä lintu).

Kilpailuun osallistui 594 taiteilijaa, joista 72 Suomesta. 37 työtä oli loppukilpailussa (4 Suomesta, 7 Ruotsista, 8 Norjasta ja 18 Tanskasta – 13 nuorten tietokirjaa ja 24 kultaiksi kirjoiksi tarkoitettua).

Ruotsalaisen arvostelijan mielestä Laukkasen olisi pitänyt voittaa, ja samaa mieltä oli tuomaristossa istunut **Toini Havu**, ja puhutaanpa, että peikkojen voitto kaatui vapaapalokuntalaisten kypäriin, jotka norjalaisten mielestä muistuttivat liikaa saksalaismalleja!

Usko Laukkasen esikoiskirja ilmestyi kuitenkin eri pohjoismaissa, ja oli Suomessa sarjan ensimmäinen kotimainen satukirja (numero 53, muuten).

Valistukselta, Otavalta ja WSOY:ltä ilmestyi 50–60 -luvulla monia Laukkasen kuvittamia lasten- ja nuortenkirjoja (kirjailijoita **Aale Tynnistä Oiva Paloheimo**on – joka muuten muisti poikkeuksellisesti kuvittajaansa omistuskirjoituksella).

Lisää satukuvia

Otavan 1966 julkaiseman *Peikkokirjan* tausta on poikkeuksellinen. Usko Laukkanen ajatteli kuvansa alun pitäen peikkoaiheisten satujen antologiaan, mutta tekijänoikeuspulmat pelottivat kustantajaa niin, että lopulta **Pentti Huhtala** kirjoitti kuviin sopivat uudet sadut.

Kasapäin Laukkasen satukuvituksia sen sijaan on julkaissut Satukustannus (70-luvun lopulta lähtien).

Historian saatossa julkaisematta on jäänyt mm. satukuvakirja, jonka peikkotyön kustantaja olisi halunnut muutettavaksi keijukaiseksi ("Peikot eivät myy enää!"), mutta muuttamatta se on jäänyt, onneksi. Toinen, omaan käsikirjoitukseen perustuva satukuvakirja alkoi kasvaa liikaa pituutta ja jäi kesken, kun sadun fantasia-arkkitehtuuri alkoi yhtäkkiä kovasti näyttää espanjalaisen arkkitehdin, Gaudin, luomuksilta – joku luki- ja tai kriitikko kuitenkin "löytäisi" tuon tahattoman yhteyden...

Kasvava sarjakuva

Sarjakuvamies Laukkanen on ollut jännittävällä tavalla aito kaikissa puuhissaan, jopa onnittelukortteja suunnitellessaan. Kokonaan uusi muoto sarjakuvalle syntyi, kun Laukkanen piirsi kortteihinsa sarjan kuvia, jotka paljastuvat korttia auki taiteltaessa. Pienestä kuvasta kasvaa kuva kovalta suurempi, lopulta kokonainen onnittelujulistele.

Senhenkisellä onnittelukortilla mekin haluaisimme onnitella Usko Laukkasta, tuoretta lisää Puupäähätun kunniakkaitten kantajien joukkoon.

Puupäähattu on aikaisemmin myönnetty seuraaville piirtäjille:

1972 Toto Fogelberg-Kaila (Pekka Puupää)

1973 Veikko Savolainen (Joonas)

1975 Asmo Alho (Kieku ja Kaiku)

1978 Tarmo Koivisto/Osuuskunta Käyttökuvaa (Mämmilä)

1979 Veli-Pekka Alare (Pekko)

1980 Tove ja Lars Jansson (Muumi)

1981 Mauri Kunnas (Nyrök City)

1982 Erkki Tanttu (Rymy-Eetu)

1983 Jorma Pitkänen (Näkymätön Viänänen)

1984 Kari Suomalainen (Wälskärin kertomuksia)

1985 Kari Leppänen (Raiden)

Aale Tynnin
Heikin
SalaisuuDET-
kirjan kuvitusta

Kapteeni Kidd

